

En dag vid Emån

Text: Alma Bågefalk

Löven frasar under fötterna när jag går den sista biten från bussen till Emåns Ekomuseum i soluppgången. Marken är vit av frost. Det har varit minusgrader i natt och nästan alla löv har fallit från träden. En bäck rinner porlande ner i det lilla vattendrag som är Emån. Vi är nära källan och många fler biflöden ska fylla på innan utloppet i havet 20 mil bort.

En naturskola växer fram

Det är en vacker plats det här. Svårt att föreställa sig att här för inte alls så länge sen fortfarande var industriområde med Europas största möbelfabrik och att åns vatten var förorenat. I början på 90-talet startades en förening för att rädda de då förfallna byggnaderna som återstod av den då nedlagda fabriken. På sommaren håller museet öppet för allmänheten och erbjuder utställningar kring historia, ekologi, miljö, fiske och vattenvård. Det finns en fin vattenpark där vatten från dammen släpps in i fontäner och vattenexperiment där barnen kan leka. En naturslinga att promenera utmed ån finns också. När jag gått där och förberett för mina grupper har jag sett lekande ekorrar, spillkråka och häger. Längre bort fortsätter leden på spänger genom orörd myrmark och jordbrukslandskap.

Här är kort sagt en optimal plats för en naturskola, och tillsammans med Naturskyddsföreningen och Nässjö kommun ansökte föreningen om pengar till ett LONA-projekt för att starta upp en naturskola 2017. Nu har de tre projektåren snart gått och många barn från förskolor och grundskolor i Nässjö kommun har besökt oss. Även grannkommunerna har utnyttjat möjligheten, då Bodafors ligger centralt placerat, med två-tre mil till både Nässjö, Eksjö, Vetlanda och Sävsjö. En handikappanpassad naturverkstad och ett eldhus har dessutom hunnit byggas till för naturskolan att utnyttja. Min företrädare Jenny Carlsson gjorde ett fantastiskt jobb med att bygga upp verksamheten från grunden och hon fick pris från Centrum för naturvägledning 2018 för Sveriges mest inspirerande naturvägledning. Inte illa!

Själv hade jag drömt om att jobba på naturskola i tio år, när tjänsten här blev ledig och jag fick chansen att ta över. Förhoppningen var att kommunen skulle kunna ta över vår naturskola nu efter årsskiftet, men trots att både politiker och skolpersonal varit positivt inställda, har en svag ekonomi satt käppar i hjulen. Istället har projekttiden kunnat förlängas med ett år och under den tiden hoppas vi att det ekonomiska läget ska förändras till det bättre alternativt att vi hittar en annan lösning för att naturskolan ska kunna leva vidare. För den behövs!

Historisk matlagning

Solen har gått upp och lyser på en blå himmel. Det är höstlov, men idag ska en fritidsgrupp med mellanstadieelever komma på besök. Temat är historisk matlagning och de ska vara här hela dagen. Det har varit mycket planering och förberedelser. Jag har planerat, handlat mat och gjort deg till tunnbröd. Igår satte jag ut lappar i skogen längre bort som vi ska använda senare. Nu tar jag skrinkan och rullar bort flera omgångar mat, grytor annan utrustning till eldhuset. Tänder en av eldarna. Sen kommer de gående i ett litet lämmeltåg bortifrån busshållplatsen. Jag hälsar välkomna och presenterar dagens upplägg. Borta vid eldhuset går vi igenom eldtriangeln och kommer in på vad som är bra ved, vad som är tillåtet att ta enligt allemansrätten och hur vi kan släcka elden. En av eleverna får hjälpa mig att spänta upp några stickor att tända med. Hon bankar med ett vedträ på kniven som jag håller. Senare ska de själva få göra det för att skapa tändmaterial till den avslutande eldtävlingen. När jag visat hur jag gör när jag tänder eld är det dags att börja med lunchen som vi ska laga tillsammans.

Barn och pedagoger delas in i tre grupper och får olika uppgifter. Det blir tacos med vegofärs. Barnen verkar tycka att det är roligt att få hjälpa till att laga mat. ”Det här är första gången jag delar en lök”, säger ett av barnen. Ett annat står i tjugo minuter vid elden och rör i tomatsåsen. Han vill inte byta. Trots att några var skeptiska innan till att äta vegetariskt, så äter alla med god aptit och några säger att det var den godaste tacos de ätit. Kanske för att de själva hjälpt till? Kanske för att vi är ute?

Lärande i farten

När alla är mätta upp är det dags för en liten vandring utmed ån. Jag säger att vi ska göra en tidsresa. Det är min nyaste idé på tidslinje. Jag vill på nåt sätt ge barnen perspektiv på temat och visa hur otroligt kort tid vi människor levt och lagat mat på det sätt vi gör idag. När jag läst på har jag blivit så otroligt fascinerad själv (igen) och jag hoppas kunna förmedla det till barnen. Slingan vi ska gå är ungefär en kilometer. Vi leker med tanken att en millimeter är ett år i historien. Vi börjar alltså vår promenad för en miljon år sen. Här har forskare hittat de första spåren av att människan har utnyttjat elden. På den tiden var det inte vår art, homo sapiens, utan en förfäder till oss, homo erectus, man hittat spår av. Jag berättar att människans historia började för 6,5 miljoner år sen. Det var då våra förfäder reste sig på två ben och vår och schimpansernas anfäder gick skilda vägar. ”Märkte ni att ni åkte förbi en by som heter Grimstorp på vägen”, säger jag, ”där uppstod de första människorna.” Jag vet inte om alla eleverna förstår min liknelse, men det väcker mycket frågor hos eleverna när vi går vidare utmed ån.

Närmast vattnet växer mest alar, men en bit bort finns en fin liten strand och en liten, liten tallhed. Bortanför den är granskogen. Där stannar vi. Det är här jag hängt ut lapparna. Det ska bli 36-leken på tema eld och historisk matlagning. Eleverna behåller sina grupper från tidigare och enas om varsitt lockrop. Vi kör igång. Grupperna slår tärning, räknar, letar, ropar sina lockrop för att samla gruppen, diskuterar och kommer tillbaka med ett svar eller redovisning av det som stod på lappen. En grupp sjunger ”Tänd ett ljus och låt det brinna”, en grupp låtsas gå barfota över glödande kål, en grupp berättar hur de tror att människorna kunde koka vatten på stenåldern. ”Man kanske kunde hacka ut ett hål i en stor sten eller nånting och ha som gryta?” ”Smart tänkt”, berömmar jag och imponeras över deras inlevelseförmåga och fantasi. ”Så kunde man säkert göra.” Jag tänker tillbaka på mitt besök i en inuitby i Kanada för tio år sen då jag och några vänner gjorde en långfärd där i kanadensare. Byn låg långt ute på tundran och hade varit i det helt isolerad fram till början på 1900-talet. Barnen i byn hade aldrig sett träd. I ett hembygdsmuseum fick vi berättat för oss om inuiternas traditionella levnadssätt och jag mindes skålar av täljsten, som användes inte för att koka vatten, men som lyktor i igloorna, med djurfett och veke av mossa som eldades. Jag godkänner gruppens svar och berättar att det annars var vanligare att lägga glödande stenar i vattenfyllda behållare av näver, lera eller skinn.

Bortom skärmarna

När leken är slut är barnen varma, men inte trötta. Några av dem springer hela vägen fram till nästa bro. När jag kommer ikapp står de och tittar på något i vattnet. Det är skräddare. En av killarna berättar att han sett skräddare på tv och att de har några runda grejer under fötterna som gör att de kan gå på vattnet. Ett annat av barnen säger på knagglig svenska något om att skogen är gratis och mycket roligare än att sitta hemma med mobilen. De andra håller med. ”Kan vi inte komma hit typ en gång i veckan?” Jag blir lycklig av deras entusiasm. Samtidigt säger samtalen något om hur långt från naturen många befinner sig idag. Skogen är för många inte något självklart längre, inte en plats där de har lekt, utforskat och byggt kojor. För många är den något nytt, exotiskt eller kanske skrämmande. Vilket otroligt viktigt jobb vi har i att skapa förutsättningar för dagens barn att få en relation till och förstå sambanden mellan oss och vår omvärld. Hur ska det annars gå?

Vi har vandrat nästan hela vägen tillbaka till eldhuset på andra sidan ån när de sista lapparna jag satt upp på tidslinjen dyker upp. Homo sapiens 200 000 år sen (200 m), människan behärskar konsten

att göra upp eld 100 000 år sen (100 m), inlandsisen smälter och människor vandrar in i det som ska bli Sverige, jägarstenåldern, 10 000 år sen (10 m), bondestenåldern 4000 f.Kr. (6 m), bronsålder 1800 f.Kr. (3,8 m), järnålder 500 f.Kr. (2,5 m), elspisen börjar bli vanlig 1930-talet (9 cm). Vi samlas kring elden. Jag undrar om eleverna har några reflektioner kring tidslinjen. Jag vill att de ska vara lika golvade som jag av det faktum att det bara är 90 år av 6,5 miljoner år som vi levtt och lagat mat som idag. Jag skulle kunna lägga en hel evighet på att lära om hur människor klarade att leva förr, skulle kunna prata om detta i timmar med eleverna. Men just denna gruppen har inte så mycket att säga. Jag undrar hur det går att gestalta och uppleva tidsperspektiv på ett tydligare sätt. Kanske är det helt enkelt svårt för svårt att greppa ...

En ny syn på våra förfäder?

Jag frågar barnen när människor kunde laga mat på det sätt som vi gjort idag, när vi lagade tacos. Järnåldern enas de om. Grytorna vi använde var ju gjorda av järn. Vi pratar lite kort om hur det gick att laga mat innan dess och gruppen som tänkte ut stengrytan får berätta om sin idé. Sen frågar jag om det hade gått att laga tacos då och ett av barnen säger att Sverige är ett kallt land och att vissa saker som vi åt inte går att odla här. Vår måltid är beroende av global handel. Vi pratar om vikingarna och deras handel och att kanske kunde man få tag i en del varor redan på järnåldern ändå. Vi avslutar samtalet med att jag kollar om eleverna vet hur det gick att göra eld innan tändstickan, som ju bara funnits i 200 år. Det vet de. De har hört om att slå stenar mot varann och gnugga trä mot trä tills det blir rök. Men de har aldrig sett eller provat. Det får de nu. Jag visar hur en bågdrill fungerar tillsammans med en av eleverna. Vi skickar runt träbitarna för att visa att det iallafall blev varmt. Sen får de känna på flinta, fnösketicka och fnöske (tickan skuren i platta bitar, kokade i lut av björkaska och vatten) och jag visar hur det går till att göra eld med elddon. Jag slår eldstålet mot en vass kant på flintan så att det blir gnistor. Slår och slår. En gnista antänder till slut fnösket jag håller vid stenen och det börjar ryka. Jag stoppar fnöskebiten i en rulle näver fylld med enbark och blåser. Och blåser. Och blåser tills jag tror att jag ska svimma. Men det går! Till slut antänder nävret och jag släpper den brinnande rullen på marken. Eleverna är ivriga att prova.

När det är dags för fritidset att gå till bussen är det många som inte vill hem. Det blev lite stressigt på slutet med eldtävling och mellanmål, som var att steka tunnbröd på muurikkan. Barnen tycker inte de fick prova tillräckligt med eldstålen. Det känns ändå härligt att de lämnar med ett sug efter mer! Och faktiskt. Ett par dagar senare när jag har öppet hus för allmänheten kommer tre av barnen tillbaka. En av dem lär sin lillasyster att få gnistor med eldstålet och mamman berättar att hon kallat dagen på naturskolan för en orimligt bra dag. De två andra kämpar hela dagen med stort tålamod och tänk, båda lyckas till slut få eld! Jag är otroligt imponerad och gör high five med dem. Det är väl så här skolan ska vara!? Att barnens eget driv och lust att lära ger dem sån motivation att träna och prova att de till slut lyckas, inte för att någon tjuatar på dem eller säger att det är viktigt utan för att det är roligt och spännande! Wow!

Livsviktigt uppdrag

Förutom att elda med mellanstadiebarn har jag också jobbat med sagoäventyr med fem- och sexåringar i höst. Äventyrspedagogik känns som ett otroligt roligt sätt att lära, som jag vill fortsätta utveckla och använda mig av. När jag går utmed ån och pysslar och fixar kommer jag på många nya idéer. Jag älskar mitt nya jobb! Det är så roligt och så viktigt. För den där relationen, som vi håller på att tappa bort idag, men som hela vår existens egentligen är helt beroende av, relationen till naturen, den vill jag kämpa för att återupprätta. Med historiska perspektiv blir det så tydligt att det sätt vi idag lever på inte fungerar. På bara några hundra år har vi tappat bort det hållbara sätt att leva som vi levde på i över sex miljoner år och i vårt komplexa samhälle är det svårt att förstå sambanden mellan oss och naturen. Att kämpa för att stärka relationen mellan oss och naturen är grunden, tror jag. Att sen utomhuspedagogiken har så otroligt många andra fördelar: förbättrar hälsan, integrerar ämnen och sätter dem i ett sammanhang, passar olika lärstilar, är roligare och så vidare – det är bonusar! Stora bonusar.